

KEREPESZKI RÓBERT*

HABSBURG-ARISZTOKRATÁK ÉS A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTTI MAGYAR KIRÁLYKÉRDÉS**

Kulcsszavak: *arisztokrácia; Habsburgok; legitimizmus; Horthy-korszak; sajtótükör; magyar „királykérdés”*

BEVEZETÉS

A két világháború között egy ideiglenesnek szánt, ám valójában a korszak egészére állandósult, sajátos közjogi állapot valósult meg Magyarországon. Az Osztrák–Magyar Monarchia 1918. őszi háborús vereségét és összeomlását követő események gyors, radikális fejleményei, azaz a két forradalom révén bekövetkezett rendszerváltozások (egy rövid, polgári demokratikus elveken alapuló, akkori szóhasználatlalt „népköztársaság”, majd egy még rövidebb kommunista tanácsköztársaság) a királyság államformájának megszüntetését eredményezték. Az 1919–20-as ún. „ellenforradalmi” időszakban hatalomra kerülő új politikai elit azonban az egyik leghangsúlyosabb céljának az alkotmányos „visszarendeződést” tekintette. Ekkor a nemzetközi körülményekre és a zilált belpolitikai viszonyokra való tekintettel az államfői pozíció betöltésének problémája kapcsán az a sajátos megoldás született, hogy Horthy Miklós személyében kormányzó került az állam élére, a királyi tisztség pedig betöltetlen maradt.

Ez azonban korántsem jelentette azt, hogy a kérdés nyugvópontra került volna. Az utolsó magyar király, Habsburg (IV.) Károly 1921-ben kétszer is megkísérelte a visszatérést a trónra, de mindkét alkalom kudarcral végződött számára, aminek a

* KEREPESZKI Róbert (1982), PhD, történész, habilitált egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelmi Intézet, Debrecen, kerepeszki.robort@arts.unideb.hu.

** A tanulmány az NKFI K 120197 számú pályázatának keretében és a DAB Történelmi Munkabizottságának támogatásával készült. A tanulmány egy korábban megjelent nagyobb áttekintő munka (KEREPESZKI Róbert: *„Túl sok jelölt egy összeomlott trónra...” – A két háború közötti magyar királykérdés megoldásának „alternatívái” = Történelmi emlékezet és rendszerváltozások. Hatalmi és politizálási alternatívák a 20. századi Magyarországon.* Szerk. BARTA Róbert–CSISZÁR Imre. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2020. 9–49. [a továbbiakban KEREPESZKI: *„Túl sok jelölt”*]) részletének átdolgozott, újabb angol–amerikai sajtóforrásokkal kiegészített változata.

következménye az lett, hogy a magyar Nemzetgyűlés 1921 novemberében kimondta a Habsburg-ház végleges trónfosztását.¹ Ezzel a „király nélküli királyság” több szempontból is ellentmondásos helyzetbe került,² amit jól mutat az is, hogy a két világháború közötti korszak egészét a magyar belpolitika megosztottsága jellemezte.

Az egyik oldalon a legitimisták, elsősorban a saját korábbi társadalmi és politikai tekintélyükben bízó arisztokraták és katolikus egyházi vezetők álltak, akik a trónfosztás ellenére IV. Károlyt, illetve az ő 1922-ben bekövetkezett hirtelen halála után fiát, Ottó főherceget tartották a magyar korona jogos birtokosának.³ Velük szemben formálódott egy nagyobb, ám sokkal heterogénebb tábor, a szabad királyválasztók, akik ugyan nem voltak képesek felmutatni olyan koherens érvrendszert, mint a legitimisták, de két dologban egyetértettek. Egyrészt abban, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával megszűnt az 1722–23-ban elfogadott Pragmatica Sanctio „oszthatatlanul és elválaszthatatlanul” elve, és ezzel a királyválasztás joga visszaszállt a magyar nemzetre. Másrészt pedig abban, hogy ennek az új királynak olyannak kell(ene) lennie, aki kapcsolataival, tekintélyével elő tudja segíteni Magyarország legfontosabb külpolitikai céljainak elérését, illetve megteremti az ország belső politikai stabilitását és gazdasági prosperitását. Viszont amíg a legitimisták következetesen IV. Károly, később Ottó mellett sorakoztak fel, addig a szabad királyválasztók között nem alakult ki konszenzus abban, hogy kit tudnának ilyen „ideális” új királyként elfogadni, ezért a köreikben több személy neve is felmerült lehetséges jelöltként.

A jelen tanulmány ennek a kusza és szerteágazó kérdéskörnek egy bizonyos vonatkozását igyekszik megvilágítani. Már említettük, hogy a legitimisták számára – a folyamatos nemzetközi tiltakozás ellenére⁴ – IV. Károly, illetve halála után fia, Ottó voltak a kizárólagos jelöltek.⁵ Ám érdekes módon a szabad királyválasztók lehetséges

1 IV. Károly visszatérési kísérleteinek háttéréről és körülményeiről lásd GRATZ Gusztáv: *Magyarország a két háború között*. Osiris, Bp., 2001. 51–124; ABLONCZY Balázs: *Teleki Pál*. Osiris, Bp., 2005. 195–202; ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Osiris, Bp., 2005. 185–205; SPEIDL Zoltán: *Végállomás: Madeira. Királykérdés Magyarországon, 1919–1921*. Kairosz, Bp., 2012; ORMOS Mária: *„Soha, amíg élek!” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben*. Baranya Megyei Könyvtár, Pécs, 1990.

2 Vö. TAKÁCS Péter: *A király nélküli királyság*. Jogtörténeti Szemle 19(2017). 3. sz. 81–82.

3 A vonatkozó szakirodalomból – a teljesség igénye nélkül – lásd BÉKÉS Márton: *A legitimisták és a legitimizmus = A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. Szerk. ROMSICS Ignác. Osiris, Bp., 2009. 214–242; FIZIKER Róbert: *A legitimista gondolkodók és a nagyvilág. A Lajtán (és az Óperenciás tengeren is) túl*. Múltunk LVIII(2013). 3. sz. 145–167; KARDOS József: *A Szent Korona-tan és a legitimizmus*. Gondolat, Bp., 2012. 63–95.

4 Például *Little Entente and Hungary. Fears of a Hapsburg Restoration*. The Times, June 25, 1930. 15; *Mussolini Opposes Putting Hapsburg on Hungarian Throne*. Chicago Tribune, October 16, 1928. 3.

5 Ezt pedig sem a hazai, sem a nemzetközi fórumokon nem rejtették véka alá. Lásd például *Predicts Young Hapsburg Will Rule Hungary*. Chicago Tribune, September 29, 1925. 15. –

„aspiránsai” között is feltűntek (mások mellett) a Habsburgok, méghozzá a család „nem királyi” ágából, ami fokozta a helyzet (ön)-ellentmondásosságát. Ezeket a jelölteket vesszük most sorra abban bízva, hogy a tevékenységük, illetve „királyjelöltségük” háttere tágabban értelmezve a Habsburg-arisztokrácia magyar belpolitikai reprezentációjához is hasznos adalékokkal szolgálhat.

JÓZSEF FŐHERCEG

A magyar „királyjelöltként” leggyakrabban emlegetett Habsburg-arisztokrata a család ún. magyar nádori ágából származó, 1872-ben Alcsúton született József Ágost volt, akit a magyar közéletben leginkább csak József főhercegnek neveztek.⁶ Ő széles körű ismertséggel és – amire még visszatérünk – egyes források szerint bizonyos fokú népszerűséggel is rendelkezett Magyarországon, amit nem kis részben az aktív első világháborús szerepvállalásának köszönhetett. 1918 őszén – mint „homo regius” – ő helyettesítette és képviselte IV. Károlyt Budapesten, majd a forradalom hatására ő javasolta az uralkodónak Károlyi Mihály miniszterelnöki kinevezését. Az új kormány előtte tette le a hivatali esküjét, sőt két nappal később ő maga is esküt tett a forradalom élén álló Nemzeti Tanácsnak, nem sokkal ezután pedig az első magyar köztársaságnak is.⁷ Ebben az időszakban arról is cikkeztek a napilapok, hogy a főherceg el kívánja hagyni a Habsburg-Lotharingiai családnevet, helyette pedig a birtokai központja után az Alcsuth vezetéknévet szándékozik felvenni.⁸ Amennyiben valós elha-

Megjegyzendő, hogy az európai politikában nemcsak ellenlábasai, hanem pártfogói is akadtak a Habsburgok visszatérésének. Ennek vonatkozásában kiemeléséremel az is, hogy az 1922-ben elhunyt IV. Károly özvegye, Zita igyekezett minden lehetséges követ megmozgatni fia, Ottó magyar királlyá koronázása érdekében, ezért a korszak folyamán sorra látogatta az európai dinasztiákat. Ez mindig élénk érdeklődést (és ezzel együtt – Ottó lehetséges megházasítása miatt – gyakran vad következtetéseket) váltott ki. Például *Royalists to Discuss Mating Of King Otto*. The New York Times, June 17, 1931. 37.

- 6 József Ágost főherceg nagyapja, József nádor I. Ferenc császár és király testvére volt. Utóbbi Ferenc József nagyapja, IV. Károly ükapja. Pályájáról lásd részletesen NÁNAY Mihály: *Habsburg József főherceg. A katona és politikus 1914–1924*. Unicus Műhely, Bp., 2018.
- 7 *Győzött a Nemzeti Tanács forradalma*. Pesti Hírlap 1918. nov. 1. 1–2; *Habsburg József és fia eskütétele*. Budapesti Hírlap 1918. nov. 3. 2; *Habsburg József esküje*. Köztársasági Újság 1918. nov. 17. 6.
- 8 *Habsburg Józsefből Alcsuth József*. Budapesti Hírlap 1918. nov. 19. 9; *Habsburg József – Alcsuth József*. Magyarország 1918. nov. 19. 10. – A szándék komolyságát talán megkérdőjelezheti az, hogy – az imént hivatkozott Budapesti Hírlap megfogalmazásában – „*Habsburg József [a] névmagyarosításánál legelőször Tapolcsány, majd kistapolcsányi Tapolcsány József név felvételére gondolt*”, és csak aztán az Alcsuth névre. Egyébként ez a névváltoztatási szándék, illetve a Nemzeti Tanácsnak tett hűségkü – egyes sajtóhírek szerint – hatalmas felháborodást

tározás állt az „alkalmazkodási szándék” mögött, akkor ennek a háttérében – Püski Leventét idézve – vélhetően „részint félelem, részint politikai számítás húzódott meg”,⁹ ami egyébként – ahogy látni is fogjuk – nem állt távol a főherceg jellemétől.

A Tanácsköztársaság bukása után, 1919 augusztusában Habsburg József – az említett korábbi „homo regius” státuszára való hivatkozással – „kormányzóvá” nyilvánította magát, ám ezt – a vele szemben megnyilvánuló nemzetközi bizalmatlanság, illetve tiltakozás miatt – csak rövid ideig (bő két hétig) birtokolhatta.¹⁰ Említettük, hogy egyes források szerint a társadalom bizonyos csoportjaiban is viszonylag népszerű személyiségnek számított, amiről ő maga is meg volt győződve. Ezt (és emellett a főherceg alkalmasságát, illetve képességeit) azonban több forrás is árnyalja. Például Harry Hill Bandholtz tábornok, az 1919 augusztusától Budapesten állomásozó Antant misszió amerikai tagja összességében nem festett hízelgő képet Habsburg Józsefről. Egyik emlékeztetőjében így írta:

„A főherceg maga azt bizonyította, hogy mihelyt diplomáciáról, politikai kérdésekről és kormányirányításról van szó, még mindig pólyásbaba [sic!] jelleget ölt. [...] Mindent figyelembe véve alighanem egész népszerű Magyarországon, de népszerűsége sem nem olyan széleskörű, sem olyan gyökerei nincsenek, mint ahogyan azt ő képzeli. Az járja róla, hogy bizalmasai félrevezették, és elhitették vele, hogy ő a magyar nép majdnem egyhangúlag kiválasztott képviselője.”¹¹

Kissé ugyan árnyaltabban, de ugyancsak óvatosságra int a Habsburg-arisztokrata „népszerűségének” értékelése kapcsán a Budapestre akkreditált francia főbiztos, Maurice Fouchet is. Ő 1920. november elején úgy fogalmazott a hazája külügyminiszterének írt levelében, hogy a Magyarország „következő királyaként gyakorta em-

váltott ki a Habsburg-családban, és egyenesen „árulónak” bélyegezték. *A Habsburgok utolsó családi tanácsa*. Köztársasági Újság 1918. dec. 25. 3.

9 Püski Levente: *Arisztokrácia a 20. századi Magyarországon*. (I.) Korunk XIX(2008). 9. sz. 90.

10 Főképp a francia diplomácia járult hozzá ahhoz, hogy a főhercegnek meg kellett válnia a „kormányzói” tisztétől. Vö. ORMOS Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Kossuth, Bp., 1984. 338–347; HORTHY Miklós: *Emlékirataim*. Európa, Bp., 2011. 137; *Supreme Council Ignores Archduke*. The New York Times, August 19, 1919. 4. Harry Hill BANDHOLTZ: *An Undiplomatic Diary by the American Member of the Inter-Allied Military Mission to Hungary, 1919–1920*. Columbia University Press, New York, 1933. 21–22. – Sokat árul el József nemzetközi megítélésével kapcsolatban az is, hogy az utóbb idézett forrás szerzője, Bandholtz amerikai tábornok a missziója vége felé a naplóbejegyzéseiben – nem túl hízelgően – már csak „Joe” néven emlegette a Habsburg-főherceget. Például uo. 273.

11 Uo. 25.

legetett” József „megfontolt, közepes értelmi képességű, ám előrelátó, nézeteiben inkább szabadelvű, talpig becsületes és kötelezettségeit híven teljesítő”, „ebben az országban mindig is kizárólag magyar hercegnek” tekintett személy, de ezen kívül „a vidéki lakosság meg a városi középosztály körében élvezett népszerűségének nincs is más alapja”.¹²

Egy másik, néhány hónappal korábban keletkezett, szintén francia diplomáciai irat még tovább árnyalta a főherceg korabeli megítélésének összetevőit. Eszerint Habsburg József az akkor legerősebb politikai erőnek számító (és nem melleleg főleg szabad királyválasztó álláspontot képviselő) kisgazdapártban, valamint a hadseregben és a „parasztok között” örvendett „nagy népszerűségnek”. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a „magatartásában keresetlenül egyszerű és szabadelvű” főherceget „származása dacára” nem tartották Habsburgnak, és a „nép szemében” olyan személyt testesített meg, „aki mindvégig az osztrák uralom ellen [!] küzdött, és soha nem hagyta el az országot, a háborúban együtt harcolt a katonákkal a lövészárookban, és osztozott a bolsevik forradalom idején bebörtönzött honfitársai sorsában”.¹³

A források tanúsága szerint Habsburg József magyar „királyjelöltége” – noha változó intenzitással – éppen ebben az időszakban, 1919 tavasza és 1920 vége–1921 eleje között volt a legerősebb. Igen valószínű, hogy a főherceg trónra segítésének gondolata bizonyos „ellenforradalmi” körökben már a Tanácsköztársaság időszakában felmerült. Kelemen Béla, a diktatúrával szemben Szegeden megalakult ellenkormány belügy-, majd vallás- és közoktatásügyi minisztere a kommunizmus alatti szervezkedéseket megőrkítő 1923-ban kiadott nagyszabású – naplórészleteket, korabeli újságcikkeket, jegyzőkönyveket tartalmazó – dokumentumgyűjteményében több helyen is utalt arra, hogy József trónigényét állítólag a franciák támogatták.¹⁴ Ez azonban valószínűtlen, és inkább arról lehetett szó, hogy a főherceg királlyá választásának hívei – a családjának francia kapcsolataival alátámasztva (József édesanyja ugyanis I. Lajos Fülöp francia király unokája volt) – ezzel szerették volna megnyerni a céljuknak a szegedi ellenkormányt. A francia „támogatásnak” azonban több körülmény is ellentmondott, leginkább a háború alatti következetes Habsburg-ellenes francia politika.¹⁵

12 Fouchet budapesti francia főbiztos Leygues francia miniszterelnöknek és külügyminiszternek. Budapest, 1920. november 6. *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1920–1921*. Szerk. ÁDÁM Magda–ORMOS Mária. Akadémiai, Bp., 2006. 105–106.

13 Saint-Sauveur grófnak, a Schneider-Creusot cég igazgatójának Paléologue francia külügyminisztériumi főtisztára készített jelentése. Párizs, 1920. augusztus 4. Uo. 30.

14 KELEMEN Béla: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez (1919). Naplójegyzetek és okiratok*. Szeged, 1923. 174, 223, 225.

15 Kelemen szerint a szegedi ellenkormány miniszterelnöke, gróf Károlyi Gyula József főherceg francia támogatottságát „már magában merő lehetetlenségnek” tartotta, „mert hisz a franciák a republikánusok”. Az ehhez fűzött jegyzetében Kelemen egy meg nem nevezett

Ebben némi változásra nem 1919-ben, hanem inkább 1920-ban látszott esély, amikor Georges Clemenceau-t új miniszterelnök váltotta fel, és elindult egy óvatos magyar–francia közeledés.¹⁶ Belpolitikai oldalról nézve pedig az év elején még bizonytalan volt az állami főhatalom rendezésének kérdése is. Beszédes a már korábban idézett Bandholtz amerikai tábornok naplója, amelynek az 1920. január 7-i bejegyzése az akkor még „csak” a Nemzeti Hadsereg fővezéri tisztét betöltő Horthy Miklóssal folytatott eszmecsere örökített meg. Eszerint Horthy aggodalmát fejezte ki amiatt, sőt biztosra vette, hogy a Tanácsköztársaság bukása után néhány hónapig hatalmon lévő és éppen József főherceg „kormányzótól” felhatalmazást kapó kormány egykori miniszterelnöke, Friedrich István „nagy többséggel” megnyeri a közelgő választásokat, és ezután az „egyik első lépése az lenne, hogy nádort csinál [József] főhercegből, amit röviddel ezután utóbbi megkoronázása követne”. Bandholtz szerint ebben az is közrejátszhatott, hogy „bizonyos körökben úgy vélik, a tengernagy [ti. Horthy – K. R.] maga is a királyi tisztségben gondolkodik, de akár igaz ez, akár nem, József főhercegnek ez bizonyosan bogarat ültetett a fülébe”.¹⁷

„francia politikus” véleményének idézésével igyekezett bizonyítani a terv képtelenségét, ami a következőképpen hangzott: „mi telebeszéljük minden francia paraszt fejét azzal, hogy a Habsburgok és Hohenzollernnek az okai a háborúnak; most nem mehetünk mind-egyikhez oda, hogy azt magyarázzuk, József főherceg voltaképpen nem igazi Habsburg és más tekintet alá esik”. Uo. 189–190. – Ehhez érdemes hozzátenni, hogy József 1919 augusztusában igyekezett maga mellé állítani a Budapesten tartózkodó Antant diplomataikat. Például a már említett Bandholtz amerikai tábornok azt jegyezte fel a naplójában, hogy a hónap végén József főherceg Mombelli tábornoknak, az Antant misszió olasz tagjának a következőket fejtegette: „ő személyesen nagyon szereti Károly unokatestvérét, de aligha hiszi, hogy Károly meg tudna felelni az elvárásoknak. Majd azzal folytatta: úgy érzi, ő (József főherceg) népszerű egész Magyarországon, és hogy őt kellene felruházni a királyi méltósággal.” BANDHOLTZ: *i. m.* 48.

- 16 Vö. ABLONCZY Balázs: *Távol Párizstól. A magyar–francia kapcsolatok 1920 és 1944 közötti történetéhez = Magyarország helye a 20. századi Európában.* Szerk. PRITZ Pál; közreműk. SIPOS Balázs–ZEIDLER Miklós. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 2002. 65–78.
- 17 BANDHOLTZ: *i. m.* 326–327. – Egyébként a királykérdéssel kapcsolatban a sokak szerint (nem alaptalanul) „politikai kalandornak” tartott Friedrich még a miniszterelnöksége ideje alatt ellentmondásos kijelentést tett az amerikai tábornoknak. Bandholtz 1919. november 10-i naplóbejegyzése szerint ugyanis a magyar kormányfő „világossá kívánta tenni, hogy ellenzi a Habsburg-restaurációt ilyen körülmények mellett [ti. IV. Károly lehetséges visszatérése mellett – K. R.], még azon az áron is, hogy elmegy a Dunántúlra, hogy szembeszálljon Károlyal”. Habsburg Józsefről azonban nem ejtett szót. Bandholtz viszont gyaníthatóan megérezte a hátsó szándékot, hiszen előtte sem volt ismeretlen az, hogy Friedrich József főherceg királlyá választását támogatja (talán olvasta is például a New York Times 1919. október 27-i számát, amely konkrétan erről is tartalmazott egy rövidke cikket), ezért a félreértések elkerülése végett nyomatékosan kijelentette a magyar miniszterelnök előtt, hogy „az Antant semmiképpen sem fogadná el Károly visszatérést, vagy bármelyik [!] Habsburg újbóli trónra lépését”. Uo. 217–218; *Expect Hungary to Elect Archduke Joseph as*

Ez alapján is megalapozottan állítható, hogy a Habsburg-arisztokrata már ekkor féltékenyen figyelte Horthy hatalmát. József irigységét az 1920. március 1-i kormányzóválasztás és azt megelőző hónap eseményei (pl. Horthy befolyásának, illetve többségében pozitív hazai és nemzetközi megítélésének erősödése) tovább táplálhatták. Ez válthatta ki azt, hogy február elején a főherceg látványosan háttérbe vonult, és nyilvánosan kijelentette, hogy visszavonja minden államfői aspirációját.¹⁸

Azonban a „színfalak mögött” továbbra sem tett le az ambícióiról. 1920 második felében például személyesen igyekezett maga mellé állítani a Magyarországon tartózkodó francia diplomatákat. Fouchet főbiztos a már idézett 1920. novemberi levelében részletesen kitért a főherceggel folytatott beszélgetésére is, ami során a diplomata számára „egyértelműen kiderült, miféle becsvágy fűti” Józsefet. Fouchet szerint a főherceg a következőképpen fogalmazott: „úgy vélem, hogy ebben az országban csak akkor lesz újból rend, ha a királyi hatalmat visszaállítottuk. Csak a királyi hatalom lesz képes az országot a jövőbe vezető úton elvezetni. És vajon ki legyen a király? Habsburg király kell, mert mást nem akarnak az emberek. A legtöbben rám gondolnak. A nép, főleg a vidéki lakosság engem akar. Sok főnemes, persze nem mind – a legitimitás elvére hivatkozva – inkább unokafivéremet, Károlyt szeretné a trónon látni. Egyszóval, ha Franciaország föloldaná a Habsburgokat sújtó tiltást, csaknem bizonyosan állíthatom, hogy én leszek a király.” A főherceg ehhez – nem kevésbé ambiciózusan és naivan – hozzátette: „Cseh-Szlovákiára nézve megbízható forrásból tudom, hogy Masaryk elnök jó szemmel nézné [!] trónra lépésemet. Ezt bizton állíthatom, mégpedig azon megnyilatkozásai alapján, amelyeket egy szlovák barátomnak tett, akit tudta nélkül küldtem hozzá, azzal a kéréssel, hogy puhatolja ki a véleményét”.¹⁹ Érdeemes ehhez hozzátenni, hogy nem sokkal később, 1920 decemberében még a külföldi sajtóban is jelent meg olyan vélemény, hogy IV. Károly „esélyei csökkenőnek tűnnek, miközben József főherceg kilátásai javulnak” a magyar trón megszerzésére.²⁰

A főherceg törekvéseit IV. Károly 1921-ben történt két visszatérési kísérlete húzta keresztül, amelyek után ősszel a magyar Nemzetgyűlés a trónfosztó törvényben nemcsak a korábbi király uralkodói jogainak, hanem a Habsburg-ház trónörökösö-

King. The New York Times, October 27, 1919. 15. – Horthy királyi ambícióiról vagy királyi választásáról lásd részletesen KEREPESZKI: „Túl sok jelölt...”. 42–46.

18 Az *Est* című napilap riporterének például úgy fogalmazott az 1920. február 5-én megjelent interjújában, hogy „kérte [!] politikai barátait, hogy az ő ideiglenes államfővé való jelölésétől álljanak el és semmi körülmények között se akar szerepet vállalni”. PAIZS Ödön: *Látogatás József főhercegnél*. Az *Est*, 1920. febr. 5. 1–2. – Egy nappal korábban Bandholtz pedig azt jegyezte fel a naplójában, hogy „József főherceg visszavonta jelöltetését Magyarországi trónjára [!]”. BANDHOLTZ: *i. m.* 359. – Lásd még HORTHY: *i. m.* 141.

19 Lásd a 12. jegyzetet.

20 *The Throne of Hungary. An Elected King Wanted*. The Times, December 6, 1920. 12.

désének megszüntetését is kimondta. Az ambiciózus, kifejezetten hiú és önhirt József gyaníthatóan sértődötten vette tudomásul az események alakulását. Azonban a későbbiek során sem mondott le arról, hogy a rangjához szerinte megfelelő pozíciót szerezhesen Magyarországon, noha a vezető politikai elit számos gesztust gyakorolt felé. Például a Horthy által alapított vitézi rendbe elsőként őt vették fel, később a Magyar Tudományos Akadémia elnökévé választották, a korábbi katonai szerepvállalásai miatt pedig végig a korszak folyamán a nagy háborúra irányuló emlékeztetőpolitika egyik meghatározó, állandó reprezentatív szereplője volt.²¹ Sőt, a főherceg korabeli társadalmi rangjának illusztrálására érdemes azt is megemlíteni, hogy az 1930-as évek közepén gróf Károlyi Sándor és gróf Festetics Sándor után a maga 10 millió pengős vagyonával az ország harmadik leggazdagabb embere volt, a 360 ezer pengős éves jövedelménél pedig csak Chorin Ferenc gyár- és bányatulajdonos, a korszak legbefolyásosabb üzletembere és Dreher Jenő sörgyáros rendelkezett nagyobb kereccel.²² Továbbá nagyon beszédes két miniszterelnök, Kállay Miklós és Lakatos Géza önéletrajza is. Ugyanis mindketten megemlégették a visszaemlékezésükben, hogy a kormányfői kinevezésük után az egyik első dolguk volt az, hogy – az ország hercegprímása, a miniszterelnöki elődök és az Országgyűlés két házának elnökei mellett – kötelező (!) bemutatkozó „vizitet” tegyenek József főhercegnél.²³ Ilyen reputáció fényében nem meglepő, hogy a korszak folyamán – nemcsak a trón betöltése kapcsán – gyakran felbukkant a neve a királykérdés vonatkozásában. Például a külföldi sajtóban 1926 őszén felmerült az a híresztelés, hogy Horthy hamarosan lemond a kormányzóságról József javára (!), aki azzal a feltétellel vállalja a méltóságot, hogy Ottó a következő kedvező alkalomkor Magyarország királyává koronázzák.²⁴

Noha a későbbiek folyamán a főherceg a nyilvánosság előtt vagy direkt konfrontáció formájában sosem vállalta fel az ambícióit, a háttérben azonban kifejezésre juttatta ezeket. A korszak végéről is említve példát jól mutatja ezt, hogy 1941–1942-ben, amikor a kormányzóhelyettesi méltóság létrehozásának gondolata aktuálissá vált, még Horthynak is kifejtette, hogy a poszt őt illetné.²⁵ Lakatos Géza miniszter-

21 KEREPESZKI Róbert: *A Vitézi Rend 1920–1945*. Attraktor, Máriabesnyő, 2013. 105; PÜSKI Levente: *A világháborús emlékezés reprezentatív személyisége a Horthy-korszakban: Habsburg József főherceg = A „Nagy Háború” és emlékezete*. Szerk. PÜSKI Levente–KEREPESZKI Róbert. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2015 (Speculum Historiae Debreceniense 22). 233–242.

22 *Beszélő számok. IV. Az utolsó félszázad. Bevallott jövedelmek és vagyonok*. Szerk. ZENTAY Dezső. Franklin Társulat, Bp., 1936. 104.

23 KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*. I. Európa, Bp., 2012. 52; LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Európa, Bp., 1992. 122.

24 *Hungarian Regent Clears Way for New King*. Chicago Tribune, September 1, 1926. 2.

25 CSÍKY Balázs: *Széki Jusztián, Magyarország hercegprímása*. MTA BTK Történettudományi Intézet–PPKE Fraknói Vilmos Római Történelmi Kutatócsoport, Bp., 2018. 346.

elnök visszaemlékezése szerint 1944 októberében a főherceg rosszállását fejezte ki neki Horthy sikertelen kiugrási kísérlete miatt, Szálasi hatalomátvétele után pedig a feleségével a „miniszterelnökséggel szemben lévő főhercegi palota erkélyén [...] széles mosollyal üdvözölték a nyilasokat, tapsoltak nekik, végezetül a főherceg-tábornagy lement a térre, hogy barátkozzék velük”.²⁶ Horthy lemondatása gyaníthatóan újra felerősítette a becsvágyát, de az akkori politikai ambícióiban a következetes szovjetellenessége is közrejátszott. Csakúgy, mint korábban az őszirózsás forradalmat követően Károlyi Mihály rendszerének, Szálasiéknak is hűségesküt tett, sőt buzgón tevékenykedett is az érdekében a megmaradt felsőházi tagok megszervezése és vezetése révén.²⁷ Azonban a nyilas államtól sem kapta meg azt a megbecsülést és pozíciót, amelyet elvárt volna. A háború végén emigrált, és Németországban hunyt el 1962-ben.

ALBRECHT FŐHERCEG

Józsefhez hasonlóan a másik Habsburg-arisztokrata (ön)jelölt, az 1897-ben az alsó-ausztriai Badenben született Albrecht főherceg is a szélsőjobboldallal való együttműködéstől remélte ambíciói megvalósulását a korszak folyamán, ám ő egy kicsit más úton jutott el ideig. Bizonyos források szerint az ő királlyá választása is már 1919 tavaszán felmerült.²⁸ A vezető külföldi napilapok, illetve a külföldön megjelenő magyar nyelvű emigráns, baloldali sajtótermékek (köztük a Bécsben megjelenő *Jövő* vagy a New York-i kiadású *Előre*) IV. Károly második visszatérési kísérletéig gyakran emlegették őt „királyjelöltként”. Albrecht törekvéseiben jelentős szerepet tulajdonítottak édesanyja, Izabella főhercegnő szervezkedéseinek, aki – csakúgy, mint Ottó esetében Zita királyné – aktívan igyekezett az uralkodói ambícióknak megfelelő párjelöltet találni a fiának (éppen a főherceg asszony szerepének hatására az említett lapok Albrecht Horthy egyik lányával kötendő házasságát is vizionálták).²⁹ Sőt az uralkodó őszi visszatérési kísérlete után azzal is megvádolták a fiatal főherceget, hogy a saját céljai érdekében szerepet játszott Károly akciójának meghiúsításában.³⁰

26 LAKATOS: *i. m.* 172, 187.

27 PÜSKI Levente: *A magyar Felsőház története 1927–1945*. Napvilág, Bp., 2015 (a továbbiakban PÜSKI: *A magyar Felsőház*).

28 KELEMEN: *i. m.* 146.

29 *Bobóctánc a királyi korona körül*. *Előre* 1920. febr. 5. 1.; *Albrechtet ajánlják magyar királynak*. *Uo.* 1921. okt. 16. 1.; *Monarchista mozgolódás*. *Jövő* 1921. okt. 9. 1.; *Habsburg–Horthy-nász*. *Uo.* 1921. okt. 31. 4.; *Proposes Albrecht for King of Hungary*. *The New York Times*, October 15, 1921. 12.

30 *Gömbös 30 milliót kapott Albrechtétől*. *Jövő* 1921. nov. 5. 5. – Ez egyébként nem volt alaptalan, mivel Albrecht részt vett a jobboldali radikális titkos szervezet, az Etelközi Szövetség

Ezt követően Albrecht „királyjelöltsége” az 1920-as évek közepén kapott újabb lendületet. Ennek az is táptalajt adott, hogy édesanyja a Croy-Dülmen-család tagja volt, ez a dinasztia pedig a feltételezett eredetét az Árpád-házhoz vezette vissza, így történelmi távlatokba „ágyazódhatott be” a fiatal főherceg magyar trón iránti vágyakozása.³¹ Sajtóhírek szerint Albrecht külföldi támogatót is talált az „ügyéhez”, mivel állítólag megállapodást kötött a Wittelsbach-házból származó Rupprecht bajor koronaherceggel, hogy kölcsönösen segítik egymás trónra kerülését. A külföldi lapok azt is megírták, hogy Magyarországon leginkább a fajvédő jobboldali radikális körök (nevesítették is ezek közül a legismertebbet, az Ébredő Magyarok Egyesületét) támogatják őt, akik – nem meglepő módon egy Árpád-házhoz köthető névvel – V. Béla-ként (!) akarták őt királlyá választani.³² 1924 őszén belpolitikai botrány is kirobbant abból, hogy az akkori kormánypárt, az Egységes Párt egyik nemzetgyűlési képviselője, Wild József nyílt levélben „teregette ki”, hogy a Gömbös Gyula vezette fajvédők puccs útján kívánják Albrechtet trónra segíteni.³³

Azonban a főherceg nagyon hamar hiteltelenné vált a közéletben, annak ellenére is, hogy – Józsefhez hasonlóan – tagja lett a törvényhozás második kamarájának, az 1926-ban létrehozott felsőháznak, tehát politikai szempontból végig „tűzközelben” maradt. A hitelvesztés oka – a szélsőjobboldali kapcsolatai és szimpátiája mellett – egyrészt az volt, hogy ő is érintett lett az 1925–26-os évek politikai közbeszédét alapjaiban meghatározó és Magyarország nemzetközi helyzetét is megingató frankhamisítási botrányban (egyek szövebeszédek szerint az ügy központi figurája, Windischgrätz Lajos herceg Albrecht trónra segítségét kívánta finanszírozni a hamis francia frankok beváltásából származó igaziakkal).³⁴ Másrészt a magánélete is ellene szólt. Az 1920-as évek közepén még arról szóltak a hírek, hogy házasságra lép Ilona román királyi hercegnővel, I. Ferdinánd román király ötödik gyermekével, ami talán elősegíthette volna a két ország közeledését, egyben erősíthette volna az aspirációját a

vezetőségében, akikkel a Horthy fegyveres erőit szervező Gömbös Gyula valóban tárgyalt a második visszatérési kísérlet megakadályozása érdekében. Lásd VONYÓ József: *Gömbös Gyula és a hatalom*. Kronosz, Pécs, 2018. 161.

- 31 Megjegyzendő, hogy ez a ködös kapcsolat a család egy másik ágához tartozó magyar arisztokrata, Crouy-Chanel István gróf „királyjelöltségéhez” is alapot adott az 1920-as évek legelején. KEREPESZKI: „Túl sok jelölt...”. 39–41.
- 32 *The Hungarian Monarchists. Claimants to the Throne*. The Times, December 8, 1925. 15. – Albrecht szélsőjobboldali kapcsolatairól lásd még BÁNFFY Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai. Emlékeimből – Huszonöt év*. Helikon, H.n., 2013. 312.
- 33 *Wild József nyílt levelének ügye a Nemzetgyűlésen*. Az Újság 1924. okt. 28. 1–2; *A puccs és társai*. Pesti Napló 1924. okt. 28. 1–2.
- 34 ABLONCZY Balázs: *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*. Múltunk LIII(2008). 1. sz. 34.

magyar királyi trónra.³⁵ Ám később, ahelyett, hogy az ambícióinak megfelelő párt választott volna magának valamelyik európai dinasztiából (gyakran emlegették például potenciális araként Viktor Emánuel olasz király egyik lányát³⁶), kétszer is rangon aluli (mésalliance) házasságot kötött az 1930-as évek folyamán. Ez pedig nemcsak az arisztokrácia, hanem más politikai csoportok köreiből is megbotránkozást váltott ki, sőt állandó témával szolgált a sajtó számára is, amelyet olykor kifejezetten szarkasztikus hangvétellel táltak az olvasók számára.³⁷

Albrecht az 1930-as évek folyamán egyre növekvő szimpátiával figyelte a német nemzetiszocializmust, személyesen is jó kapcsolatot ápolt több náci politikussal és a magyarországi szélsőjobboldali csoportokkal, különösen Imrédy Béla és Szálasi Ferenc pártjaival. Azt várta tőlük, hogy hatalomra kerülésüket követően elősegítik uralkodói ambíciójának beteljesedését, ezért fel is ajánlotta nekik a szolgálatait (például Albrecht segített 1942-ben az újvidéki vérengzésben megvádolt katoná- és csendőrtisztek Németországba szökésében is).³⁸

Ám valójában mind a német, mind a magyar szélsőjobboldal prominens tagjai lenézték, és csak a céljaik eléréséhez szükséges eszközök egyik elemét látták a Habsburg-főhercegben.³⁹ Noha 1941–42 folyamán az Imrédy vezette Magyar Megújulás Pártja egyértelműen őt favorizálta az államfő fiával, Horthy Istvánnal szemben az újonnan létrehozott kormányzóhelyettesi tisztség betöltése kapcsán, maga Albrecht is nagy anyagi áldozatokat hozott a poszt megszerzése érdekében, ám ennek valójá-

35 A sajtó szenzációként közölte a hírt, amelynek a hitelességét némileg aláássa az, hogy szerintük Bethlen István miniszterelnök is „jóváhagyta a tervet”. *Tells of Marriage to Link 2 Thrones*. The New York Times, November 18, 1926. 3; *Report Austrian Archduke Will Marry Ileana*. Chicago Tribune, November 18, 1926. 4; *Külpolitikai szenzációk napja*. Friss Újság 1926. okt. 29. 1; *Olasz részről szívesen látják Albrecht főherceg és Ilona román hercegnő házasságát*. Magyarország 1926. nov. 23. 3.

36 Például Emil LENGYEL: *Hungary Seeks a Wife for a Monarch – Marriage of Archduke Albrecht and Princess Giovanna of Italy is Proposed*. The New York Times, January 23, 1927. 4.

37 Albrecht 1930 augusztusában házasodott először Brightonban, ekkor egy elvált protestáns nőt, Lebach Irént vette feleségül, aki egy kamasz fiú édesanyja volt. Házasságukat 1937-ben felbontották. A következő év májusában került sor a második házasságára Bocskay Katalin tanítónővel. *Archduke Albrecht*. Chicago Tribune, April 29, 1930. 7; *A Throne Seeker Gets Rid of His Commoner Wife*. Chicago Tribune, June 3, 1937. 24; Tóth Krisztina–Tusor Péter: *Inventarium Vaticanum I. A Budapesti Apostoli Nunciatura levéltára (1920–1939)*. MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport–Gondolat, Bp.–Róma, 2016. 176, 193, 296; *Szovoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945*. S.a.r., bev., jegyz. PERNEKI Mihály. Kossuth, Bp., 1983 (a továbbiakban *Szovoy naplója*). 108, 169; Csíky: *i. m.* 91.

38 GRATZ: *i. m.* 322, 326, 330.

39 Ezt diplomáciai források – például a Budapestre akkreditált olasz követ jelentései – is alátámasztják. Lásd RÉTI György: *Filippo Anfuso olasz követ jelentései Magyarországról (1942. január 6.–július 9.)*. Múltunk LIII(2008). 2. sz. 168–169.

ban semmilyen realitása nem volt, csak még komolytalanabbá, illetve hiteltelenebbé tette őt a rendszervezető politikusai és Horthy környezete előtt. A kormányzóhelyettesi méltóság megszerzésében elszenvedett „fiasco” a főherceget sértődötté tette,⁴⁰ és noha Horthy István 1942 augusztusában bekövetkezett halála után még aspirált az üresen maradt posztra, a kormányzó továbbra is elfogadhatatlannak tartotta a személyét. Minden nyilasok felé mutatott elköteleződése ellenére a német megszállás és Szálasi hatalomra kerülése sem hozta el számára az általa várt megbecsülést.⁴¹ A második világháború végén pedig – József főherceghez hasonlóan – emigrációba kényszerült, és Buenos Airesben halt meg 1955-ben (a sors fintora, hogy korábbi „szövetésese” és állítólagos támogatója, a hozzá hasonlóan trónra vágyó Rupprecht bajor koronaherceg alig egy héttel élte őt túl).⁴²

TOVÁBBI HABSBERG-„JELÖLTEK”

József és Albrecht főhercegeken kívül – noha hozzájuk képest jóval ritkábban és kisebb súllyal – a Habsburg-dinasztia három további tagja is szóba került magyar „királyjelöltként” az 1920-as évek folyamán. Először IV. Károly 1922 áprilisában bekövetkezett halála után cikkeztek arról a lapok, hogy a trónért való „versenyfutásba” – állítólag – bekapcsolódott a Szarajevóban meggyilkolt Ferenc Ferdinánd legidősebb fia, Hohenberg Miksa herceg, valamint az elhunyt exuralkodó öccse, Habsburg-Lotharingiai Miksa Jenő főherceg is. Kettőjük közül az előbbi (és támogatói köre) volt aktívabb. Az 1920-as évek közepén több sajtóhír szólt arról, hogy a Csehszlovákiában működő monarchista csoportok célja az országuk királysággá alakítása, aminek élére Hohenberg Miksát szánták volna. Ezzel párhuzamosan az osztrák legitimisták között Ferenc Ferdinánd fiának neve is felmerült a dinasztia ausztriai restaurációja kapcsán. Továbbá a magyar trón vonatkozásában is szóba került az, hogy az

40 Ez a sértődöttség jól visszatükröződik egyrészt abban, hogy József főherceghez hasonlóan Albrecht sem ment el a kormányzóhelyettesi méltóság létrehozásáról szóló törvény felsőházi vitájára és szavazására, másrészt pedig abban a levélben, amelyet Horthy István megválasztása után írt a kormányzónak. Albrecht királyi herceg levele Horthy Miklóshoz. 1942. február 20. *Horthy Miklós titkos iratai*. S.a.r., jegyz. SZINAI Miklós–Szűcs László. Kossuth, Bp., 1972. 321–322; RÉTI: i. m. 173.

41 *Shvoy naplója*. 235; Carlile A. MACARTNEY: *October Fifteenth. A History of Modern Hungary*. Part I. Edinburgh University Press, Edinburgh, 1956. 455–456; OLASZ Lajos: *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944)*. Akadémiai, Bp., 2007. 120–122; *Imrédy Béla a vádlottak padján*. Szerk. SIPOS Péter. Osiris–Budapest Főváros Levéltára, Bp., 1999. 50–51; PAKSA Rudolf: *Szálasi Ferenc és a hungarizmus*. Jaffa–MTA BTK, Bp., 2013. 98–99; PÜSKI: *A magyar Felsőház*. 132, 136; CSÍKY: i. m. 345, 355, 363.

42 *Archduke Albert of Hapsburg*. The Times, August 13, 1955. 9.

egyébként Bécsben élő herceg „pályázik” az uralkodói címre (egyes cikkek szerint egyébként Ferenc Ferdinánd a halála előtt azt tervezte, hogy nem koronáztatja meg magát magyar királynak, ezt a méltóságot Miksának szánta, ami hivatkozási alappal szolgált a herceg és környezete állítólagos terveihez).⁴³

A következő évtizedben aztán még egy (sorrendben már az ötödik!) Habsburg arisztokrata jelent meg magyar „királyjelöltként”. A már korábban említett Ilona királyi hercegnő, I. Ferdinánd román király lánya, akit az 1920-as évek közepén még Albrecht leendő jegyeseként emlegettek, végül valóban egy Habsburg felesége lett. Noha 1931 elején még Ottóval „hozták őt hírbe” a lapok, a nyár folyamán mégis a család ún. toscanai ágához tartozó Antal Ferenc főherceggel, IV. Károly unokafivérével kötött házasságot.⁴⁴ Kapcsolatukkal a magyar lapok is előszeretettel foglalkoztak (különösen akkor, amikor az ifjú pár a nászútja alkalmával Magyarországot is érintette, aminek a liberális Pesti Napló egy egész oldalas interjút szentelt 1931 augusztusában), és azt egyenesen egy leányregény lapjaira kívánczoló romantikus szerelemként mutatták be.⁴⁵ Az azonban a magyar sajtóban nem jelent meg, hogy Antal Ferenc főherceget bő egy évvel később – épp a házassága apropóján – már lehetséges magyar „királyjelöltként” emlegették a külföldi lapok. 1932 októberében az amerikai Chicago Tribune az általa is csak „az intrikák és a szóbeszéd melegágyaiként” jellemzett „európai királyi körökre” hivatkozva arról számolt be, hogy Angliában felmerült Antal Ferenc jelöltsége. Azzal érveltek mellette, hogy személye Románia számára is elfogadható lenne.⁴⁶ Innen pedig nem lett volna messze a magyar–román dinasztikus kapcsolatok kialakítása, aminek a realitása azonban erősen megkérdőjelezhető.⁴⁷

43 *Ottó, Albrecht vagy Miksa?* Ellenzék 1922. ápr. 30. 6; *A legitimisták négy csoportja áll szemben egymással.* Reggeli Hírlap 1922. jún. 25. 5; *Szabadkirályválasztás [sic!] esetén Hohenberg Miksa herceg, néhai Ferenc Ferdinánd legidősebb fia is pályázik a magyar trónra.* Miskolci Napló 1925. aug. 2. 4; *Habsburg Károly bitorló volt! Ottó áltrónkövetelő.* Népszava 1927. febr. 27. 3; *Ferenc Ferdinánd ütközőállamot akart teremteni Elzász–Lotharingiából...* Magyar Hírlap 1928. aug. 14. 1–2.

44 *Ileana hercegnő vőlegénye IV. Károly unokafivére.* Magyar Jövő 1931. máj. 8. 5; *Ileana román királyi hercegnő házassága.* Újság 1931. júl. 8. 7; *Ragyogó pompával tartották meg Szinajában Ileana hercegnő és Habsburg Antal főherceg esküvőjét.* Pesti Napló 1931. júl. 28. 4.

45 *Főhercegi szerelem 1931-ben...* Pesti Napló 1931. aug. 6. 7–8.

46 Érdemes szó szerint is idézni a cikk erre vonatkozó részét, ugyanis sok mindent elárul arról, hogy a tengerentúlon mennyire voltak valóban „tájékozottak” a magyar viszonyokat illetően: „[Antal Ferenc] kiválasztása elfogadhatóbb lenne Románia számára, amelynek hadseregei Kuhn [sic!] Béla világháború végén közel két évig [!] uralkodó szovjet kormányának lebontásában segítettek.” (Angol eredetiben: „His choice would be more acceptable to Rumania [sic!], whose armies helped put down the soviet government of Bela Kuhn [sic!], rulers in Hungary for nearly two years [!] at the close of the world war.” *Royalists Plot to Seat Pretender on Empty Throne.* Chicago Tribune, October 9, 1932. 65.

47 KEREPESZKI: „Túl sok jelölt...” 26–28.

KITEKINTÉS ÉS ÖSSZEGZÉS

Az eddigiekben összesen öt Habsburg-arisztokrata „jelöltségét” tekintettük át. Rajtuk kívül további több mint egy tucat személyről tudunk, akiket a források gyakran vagy elvétve megemléstettek lehetséges magyar királyként. Köztük voltak olasz, brit, román (!) és belga királyi dinasztiaiak tagjai, magyar arisztokraták, sőt maga a kormányzó, Horthy Miklós és családtagjai is.⁴⁸ E sok jelöltből logikusan következik, hogy az üres magyar trón kérdése élénken foglalkoztatta a korszak hazai és külföldi közvéleményét, hiszen minden aspirációnak volt valamilyen (többé, de inkább kevésbé megalapozott, sőt leggyakrabban kifejezetten légből kapott) háttere, tehát gondolkodtak rajta, és rendre vissza is tértek rá. Ahogy láthattuk, ez az érdeklődés a sajtóban is hangsúlyosan megmutatkozott, és a valóban nem teljességre irányulóan, csupán egy önkényesen kiragadott szegmensként idézett angol–amerikai forrásaink alapján is megállapítható, hogy a külföldi lapok figyelme nem maradt el a hazaiakétól.⁴⁹ Érdeemes külön is megemlíteni Nagy-Britannia vezető napilapját, a *The Times*-t, ami az 1920-as és 1930-as évek folyamán gyakran közölt *The Throne of Hungary* főcímmel és a témához kapcsolódó valamilyen aktuális alcímmel cikkeket, tudósításokat.⁵⁰ Sőt, 1924-ben külön háromrészes, *A Bid for a Throne* főcímű cikksorozattal ismertette IV. Károly kabinetirodájának utolsó vezetője, báró Boroviczény Aladár *Der König und sein Reichsverweser* című, Münchenben megjelent visszaemlékezését, amely az egykori uralkodó szemszögéből mutatta be – többek között – az 1921-es visszatérési kísérletek hátterét.⁵¹

48 Uo. 26–46.

49 Például *Europe Worried Who Will Be New King of Hungary*. Chicago Tribune, October 21, 1928. 4; *Vacant Throne of Hungary Stirs Intrigues Threatening Balkans*. New Britain Daily Herald, July 11, 1930. 18.

50 Például lásd a 20. jegyzetet, illetve *The Throne of Hungary*. The Times, November 21, 1925. 11; *The Throne of Hungary. Regent on Constitutional Development*. The Times, December 22, 1937. 11; *The Throne of Hungary. Premier's Declaration*. The Times, July 7, 1930. 13; *The Throne of Hungary. Archduke Otto as Pretender*. The Times, November 20, 1930. 15–16. Az egymáshoz közeli időpontban megjelent utóbbi két cikk Ottó nagykorúsága apropóján tárgyalta a fiatal főherceg esélyeit. Az előbbi lényegi mondanivalóját gróf Bethlen István miniszterelnök nyilatkozata jelentette, amelyben a magyar kormányfő „megalapozatlanak” minősítette az Ottó trónra kerüléséről szóló, „a külföldön keringő pletykákat”, hangsúlyozva azt, hogy ennek esetleges bekövetkezése „veszélyt jelentene Magyarországra nézve”.

51 *A Bid for a Throne. I. King Charles and the Regent. New Details*. The Times, February 18, 1924. 7; *A Bid for a Throne. II. The Dash by Air. King Charles's Last Attempt*. The Times, February 19, 1924. 11; *A Bid for a Throne III. King Charles's Supporters. French Influence*. The Times, February 20, 1924. 11. – Egyébként erre a magyar kormánykörök is bizonyosan felfigyeltek. Ugyanis két hónappal később ugyanazzal a főcímmel egy „kiegészítő” cikk jelent meg a lap hasábjain, amelyben a *The Times* budapesti tudósítója arról számolt be, hogy

Elmondható az is, hogy a „királyjelöltek” mögötti elképzelések megjelenése vagy felerősödése mindig valamilyen eseményhez kapcsolódott. A két világháború közötti korszak rendkívül eseménydús kezdetén merült fel egyszerre a legtöbb jelölt, és ekkor volt a legerősebb a Habsburg-arisztokrácia aspirációja is, ami nem véletlen, hiszen ekkor még instabilak és képlékenyek voltak a magyar belpolitikai viszonyok. A királykérdéssel kapcsolatos viták (egyúttal az alternatívák) gyakran az egykori uralkodóhoz vagy családtagjaihoz kapcsolódó események során váltak még „akuttá”. Ilyenek voltak IV. Károly visszatérési kísérletei 1921-ben, majd a következő évben bekövetkezett halála, Ottónak a Habsburg-család tradícióinak megfelelő uralkodói korúvá, majd tényleges nagykorúvá válása (1928 és 1930).⁵²

Mind az elképzelések, mind a jelöltek szempontjából hasonlóan erős indukáló hatással bírtak bizonyos belpolitikai változások, fejlemények is, amelyek között központi szerepet foglaltak el a Horthy személyéhez vagy a kormányzói intézményhez kapcsolódó történések. Végül pedig bizonyos nemzetközi (például diplomáciai) események is kiválthatták a királykérdés „felmelegítését” a hazai és külföldi közvéleményben egyaránt.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy volt-e egyáltalán realitásuk ezeknek az alternatíváknak, illetve hogy maguk a „jelöltek” mennyire gondolhatták komolyan a tervüket. Az általunk vizsgált öt Habsburg-arisztokratánál maradva, megalapozottan állíthatjuk, hogy közülük kettőt, Józsefet és Albrechtet bizonyosan komoly szándékok fűtötték, a másik három esetében viszont – megerősítő források és körülmények híján – nem tehetünk ennyire határozott megállapítást. Talán még ennél is izgalmasabb a realitás kérdése. Nemrégiben Paksa Rudolf játszott el azzal a gondolattal, hogy „vajon mi történt volna, ha Horthy Miklós még az utóbb róla elnevezett korszakban meghalt volna”, illetve ez „változtatott volna-e az ország alkotmányos berendezkedésén”? Paksa a rendszer stabilitására volt kíváncsi, és különböző időpillanatokra vonatkoztatva hozott fel lehetőségeket. Úgy vélte, hogy a rendszer Horthy személye nélkül is stabil maradt volna, ám az általa felsorakoztatott személyi alternatívák között egyetlen Habsburg-arisztokratát sem találunk.⁵³ Nem véletlenül! Ugyanis – az ő szempontjukból továbbgondolva Paksa gondolat kísérletét – bármennyire is fűtötte őket (különösen Józsefet és Albrechtet) komoly becsvágy, két komoly akadály teljesen irreálissá tette a céljaikat. Az egyik a hivatalos nemzetközi politikai környezet volt,

bepillantást nyerhetett a témával kapcsolatos hivatalos magyar iratokba, és így már Horthy szempontjából is bemutathatta az eseményeket. *A Bid for a Throne. King Charles and Hungary. The Regent's Case.* The Times, April 16, 1924. 15–16.

52 *Otto's Age Revives Magyar King Issue.* The New York Times, November 18, 1928. 3; *Otto Comes Of Age – Hapsburgs At Fete.* The New York Times, November 20, 1930. 7.

53 PAKSA Rudolf: *Diktatúra, demokrácia, autokrácia? A politikai rendszer jellege. Hozzászólás Püski Levente alkotmánytörténeti áttekintéséhez = A Horthy-korszak vitatott kérdései.* Kossuth, Bp., 2020. 86–89.

mivel a környező országok, illetve Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország állami döntéshozói mereven elleneztek bármilyen Habsburg-restaurációt. A másik a hazai belpolitika, amivel kapcsolatban megállapítható, hogy bár a Habsburgok bizonyos tiszteletnek továbbra is örvendtek a korszak folyamán (különösen József az első világháborús szerepvállalása miatt), jelentős támogatói bázisra nem tudtak szert tenni. Különösen fontos lett volna ez a magyar kormánykörök és Horthy személye, illetve környezete vonatkozásában. Továbbá fontos kiemelni, hogy a magyar belpolitikában volt egy viszonylag jól körülhatárolható csoport, a legitimisták, akik ugyan támogatták a Habsburg-restaurációt, de ők kizárólag IV. Károlyban és fiában gondolkodtak, számukra teljesen elképzelhetetlen lett volna bármilyen más személy.

József és Albrecht kapcsán ezeket a szempontokat érdemes kiegészíteni azzal a kérdéssel is, hogy egyáltalán alkalmasak lettek volna-e magyar királynak. Minden bizonnyal nem. Egyrészt azért, mert épp a fentiekből adódóan is ők nem tudták volna megtestesíteni és reprezentálni a magyar nemzet egészét vagy jelentős többségét, ami ebben az időszakban is elvárás volt Szent István koronájának birtokosától. Ezen túlmenően pedig egyikük sem rendelkezett olyan nemzetközi megbecsüléssel vagy tekintéllyel, amely a korszak legfontosabb magyar külpolitikai céljának, Trianon revíziójának eléréséhez szükséges lett volna. Ha a személyiségük felől közelítjük a kérdés megválaszolását, akkor is nemleges következtetésre juthatunk. Noha az arisztokrata szocializációjuk, a családjuk nemzetközi kapcsolatrendszere még megfelelő alapot jelentett volna, ám a látható hiúságuk, realitásokon túllépő ambícióik, illetve a szélsőjobboldalhoz fűződő önellentmondásos kapcsolatokhoz vezető befolyásolhatóságuk ignorálta ezeket. Elég csak József esetében felidézni azt, hogy az 1945 előtt működő, öt egymással is élesen szembenálló politikai rendszer közül négynek (!) tett hűségesküt... (a Monarchia tábornokaként az uralkodónak, aki nem melleleg a rokona is volt, majd Károlyi Mihálynak, Horthynak például a vitézzé avatásakor, és végül Szálasinak; egyedül a Tanácsköztársaság időszaka jelentett kivételt).

Zárásképpen érdemes még rámutatni két továbbgondolandó kérdésre. Az egyik az, hogy milyen közvetlen vagy közvetett forrásokból „táplálkoztak” a külföldi újságírók, kiktől szereztek a magyar királykérdésre vonatkozó információikat, milyen volt a hírek akkori láncolata. A másik pedig az, hogy ezeknek a sajtóhíreknek – akár a hazai, akár a külföldi olvasóközönséget nézzük – milyen lehetett a hatása vagy fogadtatása, kívülről nézve pedig egyáltalán befolyásol(hat)ták-e a Magyarországról alkotott képet. Hisz ne feledjük, Magyarország a „király nélküli királysággal” valójában alkotmányos patthelyzetet teremtett saját maga számára, és elképzelhető, hogy ennek az önellentmondásos helyzetnek a megítélésén és általában az „országimázson” változtathattak a királykérdéssel kapcsolatos „teóriák”. Még akkor is, ha egy külső szem-

lélő számára ez a problémakör – egy korabeli washingtoni napilapot idézve – „csaknem annyira bonyolult, mint Einstein relativitás-elmélete”.⁵⁴

HABSBURG ARISTOCRATS AND THE “ROYAL QUESTION” IN THE INTERWAR HUNGARY

Keywords: *aristocracy; Habsburg-dynasty; legitimism; Horthy Era; Interwar period; press survey; Hungarian “royal question”*

Following the election of Miklós Horthy as governor and the dethronement of Charles IV, a special public law situation had developed in Hungary, during which the state form of the country remained, in fact, but no one was authorized to occupy the Hungarian royal throne. The fact that a kingdom existed without a monarch in the heart of contemporary Europe served as an almost constant topic for the political and gossip columns of the domestic and international press, and earned a prominent place among the conversation topics in the rather extensive network of European aristocracy as well. However, not only Charles IV and his son Otto Habsburg were mentioned as possible candidates. Many organizations and individuals tried to win their own ideas in the chaotic situation after the Trianon Treaty and get the Hungarian crown for their candidate or for themselves. Focusing on the members of Habsburg family the study attempts to introduce the most important interwar “candidates” of the former royal dynasty, including the motivations, background and supporters of the “candidacy” of each person, as well as the foundations and realities of their aspiration.

ARISTOCRAȚI HABSBURGICI ȘI „CHESTIUNEA REGALITĂȚII” ÎN UNGARIA ÎNTERBELICĂ

Cuvinte-cheie: *aristocrație; dinastia habsburgică; legitimitate; perioada horthystă; perioada interbelică; revista preseii; „chestiunea regalității” maghiare*

După detronarea regelui Carol al IV-lea și alegerea lui Miklós Horthy în funcția de guvernator al țării, în Ungaria s-a instalat o situație de drept public specială, în sensul că teoretic forma statală a rămas neschimbată, dar în realitate nimeni nu putea ocupa tronul regal maghiar. Faptul că în inima Europei contemporane exista un regat fără rege a servit drept subiect aproape constant ziarelor politice și de bârfe atât naționale cât și internaționale, devenind o temă populară de conversație și în rețeaua relativ extinsă a aristocrației europene. Nu doar Carol al IV-lea și fiul lui, Otto de Habsburg au fost însă aduși în discuție ca posibili candidați la tron. În situația confuză de după Tratatul de la Trianon multe organizații și indivizi au încercat să-și impună propriile idei și să acapareze coroana maghiară pentru candidații proprii sau chiar pentru ei înșiși. Concentrându-se pe membrii familiei de Habsburg, studiul prezin-

54 *Boy Fights for a Throne*. The Sunday Star (Washington D.C.), August 17, 1930. 3.

tă cei mai importanți „candidați” interbelici ai fostei dinastii regale la coroana maghiară, și încearcă să contureze atât motivațiile și susținătorii fiecărui „candidat”, cât și fundamentele și șansele aspirațiilor lor.